

PAREM ELU

Mina olen mina ja sina oled sina

Meelike Saarna,
psühholoogiline nõustaja
Ilmunud ajakirjas Naised mais 2007

Inimlapse sõltumatuse kasv saab alguse ema süle suurest sõltuvusest. Mida turvalisem on olnud ema süli, seda suurem on kindlustunne, millega laps ellu läheb.

Laps peab saama minna oma teed. Inimesele on küll kogu elu jooksul omane püüd sümbiootilise suhte poole, ent sama tugev ja vajalik on tasakaalustav suund eraldiolekuks. Vanemale on tähtis tunnetada oma ühtekuuluvust lapsega, kuid sama oluline on endale aru anda, et laps on eelkõige eraldiseisev inimene oma iseloomu, püüdluste, suundumuste, huvidega. Vanemal, kes on gestaltlikul “mina olen mina ja sina oled sina” positsioonil, on kergem lasta lapsel endal oma elu ainukordset mustrit luua – ta lubab järeltulijal olla see, kes ta on ja saada selleks, kelleks tal on eeldusi saada.

Tihti räägitakse vanema suurusest ja kõikehõlmavusest lapse elus. Psühholoogilises mõttes ongi vanem lapsest suurem. Eelkõige on ta targem ja elukogenum. Ja laps aktsepteerib seda, kuna inimlapse kiindumus oma vanemasse on piiritu. Ta peab oma vanemat inimeseks, kelle ees pole takistusi – lapse silmis on vanem kõikvõimas. Teisiti ei saagi olla, sest ilma selle usuta ei suuda laps ennast talle esialgu nii suures ja tundmatus maailmas kaitstult tunda.

Tasakaalukas oleks sellesse lapse loomulikku omistusse suhtuda mõningase kriitikaga, sest kui vanem asubki kõikvõimsa rolli, kohtleb last kui kedagi, kelle üle tal on piiritu võim, kes ei tunnetata veel oma vajadusi ega väärtust, siis mis jääb lapse osaks? Hea lapse osaks – ja kõik lapsed tahavad olla head lapsed – jääb see suhtumine endasse võtta, alla neelata. Kui vanem ei aktsepteeri oma lapse tõelisi sisemisi vajadusi, eraldab ta lapse tema sügavamatest tunnetest, annetest, mõtetest. Lapsel ei ole võimalik oma vanemat hüljata – seega hülgab ta vanemate heakskiidu nimel iseenda.

Laps, kes on kasvanud üles liiga võimuka, üheselt suunava jõu all, ei õpi ütlema ei ega tõmbama piire – sest seda on algusest saati teinud vanemad. Mõeldes tulevikule ei ole tegemist kuigi hea pagasiga: kui aina on oldud keegi rumal, isikliku otsustusõigusega, õpetatav, tänitatav, võib juhtuda, et see muster jääb last saatma kogu eluks, ainult kamandajad on teised.

Hea arengusuund on, kui vanema ja lapse psühholoogiline suurus tasapisi tasakaalustub, jõudes võrdsesse seisusse lapse täiskasvanuks saades. See tähendab, et lapsele antakse otsustamis- ja valikuvabadust, võimalust seista ise oma vajaduste eest vastavalt tema eale. Juba kaheaastane ilmutab, tihtigi vanemaid vihastaval vankumatul viisil, oma tahet. Tal on omad vajadused, tal on omad lahendused – tal on ta oma elu. Teda tuleks kuulata ja talle võimalus anda. Arengu võimalus. Sellest aru saamata, oma vanemlikku suurust kangekaelselt säilitada püüdes võime tahtmatult palju kurja teha. Kehvem arengutsenaarium võibki ilmnedas siis, kui vanem psühholoogiliste kontode tasakaalustamise tendentsiga leppida ei suuda, jätkates mina-tean-paremini stiili, mis osaliselt on kohane väikelaste puhul, kuid mitte hiljem. Ka tasude ja karistuste süsteem on vanemate käsutuses olnud sajandeid ja on praegugi. Mulle meenutab see pigem viisi, kuidas karud tantsima ja koerad peremehe kõrval käima koolitatakse. Piitsa ja präänikuga. See, kes laste kasvatamisel dressuuri meetodeid pooldab, võiks kaaluda, kas mitte karude ja koertega piirdudagi.

Kuulekustreening teeb lapse kartlikuks, närviliseks, ebakindlaks. Temast võib tulla kartlik, närviline ja ebakindel täiskasvanu. Millal laps enda eest seisma, oma valikuid tegema, otsustama õpib, kui võimalus selleks antakse talle praktiliselt alles siis, kui ta on juba “suur”?

Aga laps peab ju sõna kuulama – ütleb vanem. Kui ma ei keela-käsi, võib ta üle pea kasvada. Kui ma piire ei pane, ei saagi temast “korralikku inimest”, kui ma teda klaveritundi ja hokitrenni ei pane, läheb veel pätik. Oma tõetera siin on. Küsimus on selles, kuidas panna piire nii, et lapse eneseväärikus haavata ei saaks.

Suhtumist lastesse, nende kasvatamise ja nendega koosolemise viise mõjutab suuresti vanema suhtumine iseendasse. Uurimistulemuste kohaselt on need inimesed, kes on sallivad enda vastu, tolerantsemad ka teiste suhtes. Seega vanem, kes oma lapse ja pere vajaduste täitmise kõrval suudab seista ka oma vajaduste eest, kes austab iseennast ja toetub oma saavutustele, on lapse käitumise, huvide, väärtushinnangute ja valikute osas palju leplikum. Mis eriti oluline: tal pole tarvidust kompenseerida oma tegematajätmissi oma laste kaudu.

Ent kui eneseaustust ja -usaldust napib, kui vanema elus on vähe rahulolu allikaid, kui ta pole suutnud ära kasutada enda andeid ja võimalusi või respektierida oma ebaõnnestumisi ja arengumaad, võib tal kergesti tekkida illusioon, et tema laps on see, kes tema elluviimata unistused täidab. Lapse kuulekus, tema eeskujulik käitumine, tema põnev hobi, tema edukas tulevikuvaade on väljund, mis räägib maailmale ka temast, vanemast – nii on ta otsustanud. Seesugune vanem kasutab last iseenda staatuse sümbolina, enda väärtuse tõstja ja tõestajana. Tõsiasi on see, et vanem peab vastutuse enda elu eest võtma endale. Ei maksa arvata, et kui abikaasa, töö, hobid, eneseteostus ja elu üldse ei suuda rahuldust pakkuda, siis peavad seda pakkuma lapsed. Ei pea. Lapsed ei ole meie omad.

Psühhoanalüütilises teoorias kasutatakse terminit “piisavalt hea ema”. Mida see võiks tähendada? Eelkõige seda, et ahistav armastus, mis võtab teiselt elamisruumi, ei tee kindlasti mitte kedagi õnnelikuks. Piisavalt hea ema on olemas, kui laps teda vajab, kuid laseb tal olla, kui puudub tungiv vajadus sekkuda, juhtida, õpetada. Ta tunneb huvi lapse vastu, kuid ei lämmata. Ta ei muretse liigselt. Ta pühendub lapsele ja naudib tema seltskonda, kuid kuulab ka tema mõtteid, peab tähtsaks tema tundeid, vajadusi ja valikuid.